

הלכות שבת סימן שמו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק מא]

ההורגן פטור⁷⁴ ואסור מדרבנן⁷⁵.

77) ואם מצויים זבובים וכו' בתוך חלל אסלת בית הכסא, ופסיק רישא שימורתו כשישטפנה במים, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כז) שמ"מ מותר להוריד את המים בשבת, מפני שאין כוונתו להורגם, ונחשב הוא כימתעסק לגבי זה, והואיל והריגת הזבובים היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואם לא ישטוף את האסלה יהיה בזה משום חסרון בכבוד הבריות, מותר הדבר.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' צד), והוסיף, שאין זה פסיק רישא שימורתו הזבובים, ואף אם ימותו, נחשב הדבר כגרמא, מפני שאינם מתים מיד, שהרי יתכן שלא ימותו בורם הראשון אלא רק בשני, ויש לצרף לזה את דעת הרשב"א [המובאת בשע"צ לעיל (ס"ק לג)] שמותר לעשות פעולת היתר מובהקת שאינה קשורה למלאכה, ורגיל אדם לעשותה בלא שנעשית מלאכה, אף אם במקרה מסוים מתבצעת מלאכה שלא מרצונו. וסיים שם, שמ"מ אם אפשר להוריד את המים בורם חלש, יש לעשות כן.

מאידך, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב עמ' קכח) שאין להתיר להוריד את המים אלא במקום שיכולים הזבובים לברוח כשישמעו את קול זרימת המים, שבאופן זה אין לאסור לעשות כן, שהרי אינו מתכוין להורגם ואין זה פסיק רישא שימורתו.

78) ואיסור בורר, דעת הגר"י אורע"ב (שש"כ פ"ג הע' ז) שלא נהג בזה, מפני שניקיו של דבר שדרוך להתלכלך תמיד ורגילים לנקותו שוב ושוב, אינו נחשב כמעשה ברירה, אלא כפעולת ניקוי בלבד. והוסיף, שמטעם זה מותר לפלות כינים מן הבגדים ומן השערות. וכן כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' כז) לענין הסרת שירי מאכל מן הזקן, שכיון שנחשב הדבר כפעולת ניקוי ולא כמעשה ברירה, מותר לעשות כן.

79) ובאר לקמן (סי' שמ ס"ק ה), שמלאכת גוזז נהוגת אף אם הגזיזה מעור הבחמה נעשית לאחר שמתה ולאחר שהופשט ממנה עורה, ואף אם תולש משערותיה בידיו, ולפיכך צריכים אנשים הלובשים בגדים העשויים מעורות של בחמה או חיה להיזהר שלא לתלוש משערותיהם.

74) ומי שהתעורר מתוך שנתו מחמת זמזום יתוש שנוצר מעיפוש הפירות והגללים, והיכהו והרגו, כתב בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' ס) שאינו צריך כפרה, מפני שלא נאסר להרוג תולעים המתהוות מן העיפוש, אלא אם כן מתכוין להורגן, מה שאין כן כאן, שהיכהו כמתעסק להסירו מתוך בלבול השינה.

וכן מי שהתעורר משנתו מחמת פרעוש הנמצא עליו, והרגו בעורו מנומנם קודם שנוכר ששבת היא, משום שרצה להינצל מהעיקצה, כתב הכף החיים (ס"ק פט) שאינו צריך כפרה.

75) ולהוציא תולעים מפי הטבעת, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב עמ' קכג) שמותר, אף על פי שעל ידי הוצאתן הן מתות, משום שמן הסתם אין במינן פרה ורבה, ואין איסור הריגתן אלא מדרבנן, והרי זה פסיק רישא דלא אכפת ליה, שהרי אין כוונתו אלא להוציא אף לא להורגן, ועוד שמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, ולפיכך במקום צער יש לחקל בדבר. והוסיף (שם ח"ב פל"ב ס"ק א), שמותר אף להניח שום בפי הטבעת כדי להורגן, כיון שאינו הורגן בידים.

[משנ"ב ס"ק מב]

ומקל מקום מְרָר לְזָרְקָן פְּמִימָה⁷⁶ וכו', דהוא קמו הריגה ממש⁷⁷. לא יקח אדם הפנים מעורות שחצלים וכו'⁷⁸, משום שהוא מנתק מן העצמות⁷⁹.

76) ואף על פי שדינן כמקצה, כתבו הפמ"ג (משנ"ב ס"ק ה) והתהלך לדוד (ס"ק יא) שכיון שמאוסות הן, נחשבות הן כגרף של רע, שמותר לטלטלו [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' שח סל"ד)], ולפיכך מותר להסירן מבגדיו בידו, אף על פי שאינו מצטער מהן. [ולגבי הוצאת זבוב ממאכל, מבואר בחזו"א (או"ח סי' מז ס"ק טו) שאף על פי שהזבוב מוקצה הוא, מ"מ מותר לעשות כן, כיון שפעולה זו אינה נחשבת כטלטול המוקצה אלא כתיקון האוכל בלבד].

המשך מעמוד קודם

להיווצר מחמת טבע הבריא, ולפיכך אין הם נחשבים 'בריה', ואין איסור להורגם בשבת.

הנולדים מן העיפוש והאשפות ולא מזכר ונקבה, וכן התולעים המתהוות במעיים, אינם מכוונים ביצירה, רק שמוכרחים הם

הלכות שבת סימן שטו

י כל חיה נרמש (מר) שהם נושכים וממיתים ודאי, ונהרגים בשבת אפילו אין רצין (מה) אחריו, ושאר מזיקין. * כגון נחש ועקרב. במקום שאינם ממיתין (מו) אם רצין אחריו מותר להרגם. ואם לאו אסור. * אבל מותר (מו) לדרוסם לפי תמו (מה) * ואפילו (טו) במתכונן. אלא שמרצה עצמו באלו אינו מוכן: יא הלא לשפשוף ברגליו רק (מט) על-גבי (טו) קרקע משהם דמשנה גמות, * אבל מותר לדרסו לפי תמו שאינו מתכונן למרחץ ולהשוות גמות, (ז) ואף-על-גב דממילא ממרחץ הוא, פי לא מוכן (נא) * שרי משום (ז) מאיסותא: יב (נב) * חיה ועוף שברשותו (נג) במרחץ (נד) לצודן. ויהוא

באר היטב

לחוד המאכל, מ"מ מלחא דלא שכיח הוא ויכול לכפות הפאכלים, וגם אחד מאכל שחיה מסכנת במאכל. לכן יש למחות בידם. עכ"ל: (טו) קרקע. משמע דע"ג רצפה שרי לדרסו הממיתין בבור בקרצף, ע' סימן שלו ס"ב, וע"ג ספסל לבי"ע שרי, מ"א. וכתב מהר"ל דמותר להעמיד רגלו עליו ובליכד שלא לשפשוף, וכ"כ הגמ"ג: (ז) מאיסותא. כ"ל דהאיגא דליקא דקפיד

משנה ברורה

גורו בזה כי אם במקלה את בגדיו: י (מר) שהם וכו'. כגון (עא) כלב שוטף וכו' האי פנא: (מה) אחריו. ואפילו (עב) בורחין מלפניו: (מו) אם רצין וכו'. לדעת הרמב"ם דמחייב במלאכה שאין צריך לגופה, (נג) צריך לומר דהכי קאמר, שאין ממיתין ודאי אלא הוא ספק פקודת נפש, ולכן ברצין אחריו איכא חשש ספקא וישיב⁶⁸, מיהו, לדידן הסבירא לן מלאכה שאין צריכה לגופה מדברבנן הוא דאסידא, אף שאין ספק פקודת נפש כלל שרי משום ציצרא בעלמא כדי שלא יצא. ודנקא אלו וכל כי האי גונא, שפירקין הן בטבען ונשיבן נשיכה עוקצת אלא שאין צורך להמית בזה המקום, מה שאין כן פרעוש דלעיל וכל רמשים קטנים כהאי גונא, דאף על-גב דעקיצתן ליכא צער בלי האי, כהני אסור להרגן⁶⁹ אף בשום עוקצין אותם, אלא בריחם מעליהן וכו': (מו) לדרוסם. והוא הדין שכולם עליהן כלי⁷⁰ אלא בריחם מעליהן וכו': (נא) ואפילו במתכונן. דמלאכה שאין צריכה לגופה היא, (נד) והכא פשוט מזיקין, אפילו מדברבנן לא גורו לשאין הורגן להרגא⁷¹, אלא שפירא לפני הרואה כאלו אינו מתכונן, שלא יאמר זה נוטל נשמה בשבת במתכונן, ולא ידעו לחלק, (עא) אפנים נמלים ושאר שקצים ורמשים, אפילו הרף הלוכו אסור לדרסו. אסור להרג נחש בשבת שממית שקורין שפי"ן⁷², ואף שאומרים העולם שהוא סכנה כשנופל במאכל, מכל מקום לא כרי הזקא, וגם יכול לכפות המאכלים, לכן יש למחות בידם, וכלי-שכן דיש לזהר מלהרג שאר רמשים ותולעים הנמצאים בפרות ואחרונים: יא (מט) על-גבי קרקע. ועל-גבי רצפה, תליא בפלגא דסימן שלו סעיף ב גבי כבוד הציבור במרצף, ע"ג שם, ויהרג"א דאסור שם בכל גונו, (כו) הוא הדין הכא דאסור אף על-גבי רצפה⁷³, ועל-גבי ספסל לכלי עלמא שרי, דלא שייך בזה אשורי גמות, (טו) ומשום מרחץ גופא ליכא למיסר, דלא שייך מרחץ אלא למימא איהו דבר על-גבי חדרו ובתוכו שיתקבצו, אבל כאן רוצה שיתקבצו בכללם⁷⁴: (ז) ואף-על-גב דממילא וכו'. כלומר, (עא) דלפעמים מנחת, ואיכא למחש' שמה לשבח ויכנס וישנה גמות, כמו שכתב סימן שב סעיף ו, מכל מקום הכא שרי משום מאיסותא: (נא) שרי משום מאיסותא. אף-על-פי שפירא שדורס על הרק מצוי שמשפשוף גס-בן מצט, אף-על-פי-כן התירו משום מאיסותא, (עב) פיון דלא משפשוף הנה ונהנה ולא בגי פסיק רישה. ודנקא כשהוא בדרך הלוחו, אף שהוא מתכונן לחרו, (פ) אבל אסור לילף למקום הרק כדי לדרס עליו, דהוה אינו נקרא לפי תמו, אלא זלף וציצא רגלו על הרק וזהו שלא לשפשוף כלל, דהוה מותר בכל גונא. פתב טמון-אברקם: האיגא דליקא דקפיד בורק משום מאיסותא, צריך לזהר שלא יהיה שום שפשוף כשדורס עליו, רק יציא רגלו על הרק. וכלהו היוצאת מן הפה או מן החוטם, ודאי איכא מאיסותא שרי לדרסו לפי תמו, ובבית-הקנסת אפילו בורק שרי לדרס עליו לפי תמו, דנוהגין בו כבוד, ובדלעיל בסימן צ סעיף יג, ונראה דאפילו בביתו כשהוא מרצף אין להתמיר בורק יותר מכלהו: יב (נב) חיה ועוף שברשותו. כולל (פא) כל מיני בעלי-חיים שהרגילן בביתו ונעשו בניית-רבות: (נג) מותר וכו'. הינו אפילו בחצר, ונשעם, כיון שהם בניית-רבות והרגלו בבית, וממילא יתורו לביתם בערב (פג) ונזהר להקטן, לכן אף ששיצאו מן הבית הרי הן כנצודין ועומדין ולא שייך בהם צידה: (נד) לצודן. ובליכד (פג) שלא ישלם בידו, שכל בעלי-חיים הם מקצים⁷⁵, אלא רודף אותם עד שיפגשו למקום צר ונועל בפניהם:

שער הצניח

תרגום: 1 עקביש.

(עא) במקום נקט שם עוד ד' דברים, ולא דקא, דהוא הדין בכל דבר הממית לפי המקום וכו' (הגר"א): (עב) פריקטגים, והוכיח מן המובנים. והנה מהרמב"ם משמע דדוקא כשהוא על-גבי-פנים לפניו אבל לא לחפש אחריו, ואפשר דדוקא לפי דמיון דסבירא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה חב עליו, מה שאין כן לדידן, ואם היה במקום שריבם מציין, לכאורה גם להרמב"ם שרי: (עג) סוף-משנה. ונראה שזוהו פון המחבר במה שכתב מן נחש ועקרב, להעמיד הדין אף לדעת הרמב"ם, והפרי-מגדים רצה לרחק עצמו דהמחבר חזר מדבריו בפנים, ולא נהירא, וכן כתב בספר חסידים⁷⁶ שכתב כמו שכתבו בפנים, וזהו שדקדק המסבר בדבריו בריש הסעיף שכתב פלסון ודאי וכו': (עד) לבוש: (עה) אליה רבה בשם אסור-והתיר: (עו) מנא-אברקם והוספת-שבת ושיא. והפרי-מגדים מפקפק בזה: (עז) מנא-אברקם: (עח) עלת-שבת ותוספת-שבת ושלחן-צרי-ששים וכן מצדו בפריקטגים, דלא נט"ו רבקה דאפילו פסיק רישה שרי בזה: (עט) תוספת-שבת: (פ) אליה רבה וירישה: (פא) עין בבאיר הגר"א דעסם המסבר, דפוסק בהפחת-מימיו בסוף דבריו ונכנסת המשנה פסור וכו', ודוע דהמשנה כוללת כל מיני בניית-רבות, עין ברין פירקין אין צדין והבשלות בשבת-הבית סימן ח: (פב) פן מוכח בביתו כיד בפרויה דרב כרי וכו' ושאר פוסקים דמשמע זה לא מקרי צידה, אכן ברא"ש נזכר התירא ואשור דמלי במוותין עליו⁷⁷: (פג) ט"ו והוספת-שבת ושיא:

ר שם ק"א וק"ב
היושע בן לוי וכו'
התוספות ש שם
פסקא ח עב א שם
ל"ז במשנה ב גמרא
שם לעיל פנה ג הרב
הפרי-מגדים
מהלכות שבת בשם
הירושלמי וכן פסק
הרשב"א

במקור אסור להרג פקקרי שרץ גמור, מ"א: (טו) במתכונן. וכתב הרמ"א: ונ"ל דוקא בנחש ועקרב שעל-פי הרב הם ממיתין, ולכן אף במקום שאין ממיתין מותר לדרסן מקרי חשש סכנה נפשית, אבל דבר שאין ממית לעולם, כשיש אסור לדרסו להרמב"ם, ואוסן אנשים שהורגין השממית ושקורין שפיר"ן בלא"ה נ"ל דאסור גמור הוא, דהא איהו מקנה, ואף שיש לחש דהפל

באור הלכה

חידר לנביתו ובמלאכה דברבנן, כן נראה לענין דמהי, וכל-שכן שהר"א שבעצמו כתב שנהגו לקל. עד כאן לשונו. וכן מוכח בשפלי-לקט סימן כחה ולא הביא פי אם היתה בנחש דרבי שמעון בן אלעזר, וכן מוכח באור ודע הלכות ערב שבת שכתב דהר"א דבית-הלל פליגא אדריבן בריה, וכן מוכח דעת הפארי, עין שם, וכתב דלא חשיבין לפרעושים, שאינו צריך לפלות מקום, דמקרי הם בורחים, וכן בפנה"ג יסמ"ג לא הביאו פי אם יציא דבריהם, מוכח מכל זה דלא סבירא להו הא דהר"א ש, אחר-כך מצינו באלהי רבה שכתב הוא הביא שכתב ראשונים מתיירין שנה, וכל זה קמכו העולם להקל, ומכל מקום סים דירא-שמים יש לו להתמיר דעת הר"א ש וכו': * כגון נחש ועקרב. במקרא איתא דהשנחטנו לו נחש ועקרב בשבת (כ"א ברי"ק ורא"ש) כידוע שנהגו לו להרגו, וקאמר על זה שם דמירי קשנשפין פ"ו⁷⁸ ונפולש רש"י: פן דבר הנחש שהוא עישה כעין שריקה כשדורס שונא וכו', והעידו זה הר"ק ודרא"ש, ועל-כרחו מצינו שאין רצין אחריו, וקא משמע לו עולא דזה הוה פקודין, או אולי דאף ברצין אין מותר רק בנשנחין בו, וכן כן וכן כן אפילו על מה שלא העתיקי הרמב"ם והשלחן-ערוך את זה: * ואפילו במתכונן. עין במשנה ברורה כמה שכתבתי דמלאכה שאין צריכה לגופה וכו', ולהרמב"ם על-כרחו צריך לומר דמירי שיש חשש פקודת נפש ברצין, וכן שכתבתי במשנה ברורה, לכן אף בשאין רצין שרי לדרסו לפי תמו כיון דיש חשש סכנה נפשית, כן כתבו המפרשים, וכו' וכן כתב המגיד אברקם וזה לשונו: דוקא בנחש ועקרב שעל-פי הרב הם ממיתין, ולכן אף במקום שאין ממיתין מותר לדרסן מקרי חשש סכנה נפשית, אבל דבר שאין ממית לעולם, כשיש אסור לדרסו להרמב"ם, עד כאן לשונו: כשיטע דדעתו הדין בכל מזיקין אף שאין ממיתין שרי, וכן שכתבתי במשנה ברורה, ושממית, לפי מה שכתב המגיד אברקם שאינה מקנה, משמע לכאורה דאפילו לדרסה לפי תמו במתכונן כשהוא נמצא על הארץ אסור, ובפרי-מגדים כשיטע דשרי לדידן לפי תמו מליכד לפי דעת הרמב"ם, ולא נדעתי מנין לו: * אבל מותר וכו' שאינו מתכונן וכו'. פון המסבר לבאר דהאי לפי תמו אינו כבסיעת הקולם, והטעם עין בבית-יוסף⁷⁹: * שרי משום מאיסותא. עין במשנה ברורה כמה שכתבתי: ונראה דאפילו בביתו כשהוא מרצף וכו',

כשימקור איהו דבר על-גבי חדרו ובתוכו שיתקבצו, אבל כאן רוצה שיתקבצו בכללם⁸⁰: (ז) ואף-על-גב דממילא וכו'. כלומר, (עא) דלפעמים מנחת, ואיכא למחש' שמה לשבח ויכנס וישנה גמות, כמו שכתב סימן שב סעיף ו, מכל מקום הכא שרי משום מאיסותא: (נא) שרי משום מאיסותא. אף-על-פי שפירא שדורס על הרק מצוי שמשפשוף גס-בן מצט, אף-על-פי-כן התירו משום מאיסותא, (עב) פיון דלא משפשוף הנה ונהנה ולא בגי פסיק רישה. ודנקא כשהוא בדרך הלוחו, אף שהוא מתכונן לחרו, (פ) אבל אסור לילף למקום הרק כדי לדרס עליו, דהוה אינו נקרא לפי תמו, אלא זלף וציצא רגלו על הרק וזהו שלא לשפשוף כלל, דהוה מותר בכל גונא. פתב טמון-אברקם: האיגא דליקא דקפיד בורק משום מאיסותא, צריך לזהר שלא יהיה שום שפשוף כשדורס עליו, רק יציא רגלו על הרק. וכלהו היוצאת מן הפה או מן החוטם, ודאי איכא מאיסותא שרי לדרסו לפי תמו, ובבית-הקנסת אפילו בורק שרי לדרס עליו לפי תמו, דנוהגין בו כבוד, ובדלעיל בסימן צ סעיף יג, ונראה דאפילו בביתו כשהוא מרצף אין להתמיר בורק יותר מכלהו: יב (נב) חיה ועוף שברשותו. כולל (פא) כל מיני בעלי-חיים שהרגילן בביתו ונעשו בניית-רבות: (נג) מותר וכו'. הינו אפילו בחצר, ונשעם, כיון שהם בניית-רבות והרגלו בבית, וממילא יתורו לביתם בערב (פג) ונזהר להקטן, לכן אף ששיצאו מן הבית הרי הן כנצודין ועומדין ולא שייך בהם צידה: (נד) לצודן. ובליכד (פג) שלא ישלם בידו, שכל בעלי-חיים הם מקצים⁸¹, אלא רודף אותם עד שיפגשו למקום צר ונועל בפניהם:

שער הצניח

תרגום: 1 עקביש.

(עא) במקום נקט שם עוד ד' דברים, ולא דקא, דהוא הדין בכל דבר הממית לפי המקום וכו' (הגר"א): (עב) פריקטגים, והוכיח מן המובנים. והנה מהרמב"ם משמע דדוקא כשהוא על-גבי-פנים לפניו אבל לא לחפש אחריו, ואפשר דדוקא לפי דמיון דסבירא לה מלאכה שאינה צריכה לגופה חב עליו, מה שאין כן לדידן, ואם היה במקום שריבם מציין, לכאורה גם להרמב"ם שרי: (עג) סוף-משנה. ונראה שזוהו פון המחבר במה שכתב מן נחש ועקרב, להעמיד הדין אף לדעת הרמב"ם, והפרי-מגדים רצה לרחק עצמו דהמחבר חזר מדבריו בפנים, ולא נהירא, וכן כתב בספר חסידים⁸² שכתב כמו שכתבו בפנים, וזהו שדקדק המסבר בדבריו בריש הסעיף שכתב פלסון ודאי וכו': (עד) לבוש: (עה) אליה רבה בשם אסור-והתיר: (עו) מנא-אברקם והוספת-שבת ושיא. והפרי-מגדים מפקפק בזה: (עז) מנא-אברקם: (עח) עלת-שבת ותוספת-שבת ושלחן-צרי-ששים וכן מצדו בפריקטגים, דלא נט"ו רבקה דאפילו פסיק רישה שרי בזה: (עט) תוספת-שבת: (פ) אליה רבה וירישה: (פא) עין בבאיר הגר"א דעסם המסבר, דפוסק בהפחת-מימיו בסוף דבריו ונכנסת המשנה פסור וכו', ודוע דהמשנה כוללת כל מיני בניית-רבות, עין ברין פירקין אין צדין והבשלות בשבת-הבית סימן ח: (פב) פן מוכח בביתו כיד בפרויה דרב כרי וכו' ושאר פוסקים דמשמע זה לא מקרי צידה, אכן ברא"ש נזכר התירא ואשור דמלי במוותין עליו⁸³: (פג) ט"ו והוספת-שבת ושיא:

